

NÓGRÁD IRODALMI TURIZMUSÁNAK LEHETŐSÉGEI

A történelmi Nógrád megye hagyományosan szerény mértékben élt az-
zal a lehetőséggel, amelyet újabban turizmusnak nevezünk, s amelynek ma-
gyarországi előzményei is évszázadokra nyúlnak vissza. Éppen a legújabb
időkben előnyben részesített gyógyturizmus volt az a hagyományos terület,
amely már a XIX. század első felében is egy-egy terület infrastrukturális
fejlődését elősegítette.

Ha a mai lehetőségeket számba vesszük, meg kell állapítanunk, hogy a
megye ún. „minőségi” turizmusának komolyabb fejlesztésére, legalábbis
első közelítésben, nincsen reális lehetőség. (Ez ugyan jelentős mértékben
változhat, különösen akkor, ha a 2012-es olimpia rendezési jogát megkap-
juk – az ugyanis az elképzelések szerint a főváros mellett más, többek kö-
zött Nógrád megyei településekhez is kapcsolódna –, az alábbiakban azon-
ban inkább a közeli lehetőségekkel foglalkoznánk.) Az egykori vármegye, de
különösen annak déli (magyarországi) fele sokkal inkább a szerény igényű
csoportos turizmusnak kedvez, mintsem a nyaralás változatos és nemzetkö-
zileg elterjedt „igényes” (vagyis költséges) formáinak. A szállodák többsége
egyetlen településen, Losoncon található; másképp fogalmazva: a mai Nógrád
megyében egyetlen szállodát találunk, a salgótarjáni Karancs Szállót. Itt akár
meg is állhatunk az infrastrukturális adottságok elemzésében; nem mintha nem
volna tanulságos a MÁV és Volán menetrendek tanulmányozása (nincs még
egy Pesttel szomszédos megye, amelynek székhelye, ha nem is feltétlenül át-
szállással, de csakis a szerelvények szét- és összekapcsolása útján közelíthető
meg, az időtartamról már nem is szólva), de ennek kisebb a jelentősége: az
„igényes” turista úgyis autóval érkezne, ha jönne. Mindazonáltal a megye föld-
rajzi helyzeténél jelenleg jellemzőbb a fizikai elérhetősége. Aki azt kérdezi, mi-
lyen messze van a fővárostól mondjuk Balassagyarmat, annak azt kell monda-
nunk, hogy valóságosan (tömegközlekedés) nagyjából Szegeddel egyezik a tá-
volság, de gondolatban (térképen) csak a fele, sőt személygépkocsival – hála a
2/A útnak – talán még annál is közelebb van.

A modern ember – az elterjedt hiedelemmel ellentétben – nem szeret
utazni. Legkevésbé a fejlett társadalmakban élők viselik el az utazás „gyöt-

relmeit”, s ha volna egy olyan gép, amely idővesztés nélkül egyik helyről a másikra röpítené őket, bizonyára azt használnák, hiszen a fő motívum: másutt lenni, mint ahol élünk, a lehető legkevesebb (legrövidebb idejű) utazás révén. Erre a „másutt-lét”-re épül a modern turizmus, amelyben az utazás valójában csak zavaró tényező.

Vajon van-e mégis lehetőség Nógrádban a turizmus fejlesztésére? S ha igen, melyek azok a területek, ahol ennek *a pillanatnyi helyzetet és adottságokat figyelembe véve* reális esélye lehet?

Úgy gondolom, az *irodalmi turizmus* alkothatná a Nógrád megyei turizmus gerincét, jelenthetné azt az alapot, amelyre a későbbiekben a turizmus egyéb formái épülhetnének. Legfőbb érvként a máig meghatározó történelmi adottságokat emelném ki. Nógrád hagyományosan az irodalom hazája; nincs még egy terület, ahol a megye méreteit és lélekszamarányát annyival meghaladná a „teljesítménye”, mint éppen itt. Ha valaki számba veszi a klasszikus (1945 előtti) magyar irodalom legjelentősebb alkotóit, legalább kétszer annyi író, költőt talál Nógrádban, mint egy átlagos vármegyében, s ami talán még érdekesebb, minél magasabbra helyezzük a mércét, annál inkább érvényes lesz ez az összefüggés. Nyilván nem célszerű az irodalmi turizmus nevében túl sok alkotót előtérbe helyezni: az erőforrások ésszerű allokációja, a komparatív előnyök és hátrányok mérlegelése itt is arra int, hogy ésszerűbben döntünk, ha a legkiemelkedőbb alkotókra koncentrálunk. Konkrétan s időrendben haladva: Balassi Bálintról, Rimay Jánosról, Kármán Józsefről, Madách Imréről és Mikszáth Kálmánról lehetne szó, s esetleg még Komjáthy Jenőről. Ezt a névsort könnyűszerrel lehet majd bővíteni, első lépésben azonban nem érdemes: aki íróink nyomába eredve Nógrádba látogat, néhány kiemelt emlékhelyet szeretne felkeresni, nem pedig tucatnyi helyen végigszáguldani, ráadásul feltételezhetően egyéb látnivalókra is kíváncsi.

KITEKINTÉS

A Nógrád irodalmi turizmusa melletti érvelést külföldi példákkal szeretném megerősíteni. Az irodalmi turizmus ugyanis nem magyar találmány. Változatos formában és mértékben, sok helyen megtalálható, ahol jelentős irodalmi személyiség született, élt vagy meghalt. A Majna menti Frankfurt ugyan meglehetősen nagy város, s igazán nem lehet azt állítani, hogy egyedül Goethének köszönheti a hírnevét, mindazonáltal Goethe szülőháza máig fontos idegenforgalmi látványosság, s a kapcsolódó „szolgáltatások” köre jelzi (képeslapok, könyvek, feliratos poharak, pólók

és egyéb szuvenírek), hogy üzletileg sem lehet ráfizetéses. Stratfordban ugyan nem jártam, ám a filmbeszámolók alapján egyértelmű: a város nem annyira „áldoz” Shakespeare-re, hanem inkább megél belőle, vagy legalábbis kiegészíti bevételeit, kihasználva azt az egyedülálló adottságot, hogy ott született Shakespeare.

A modern irodalmi turizmus hazája azonban Dublin, a XX. századi irodalom egyik leghíresebb szerzőjének, Joyce-nak a szülőföldje. Írország egyébként is sok helyütt példaképpé vált, amióta bebizonyosodott, hogy egy évszázadokon át függő helyzetben lévő, még a közelmúltban is elmaradott ország képes lehet az egykori anyaország gazdasági teljesítményét felülmúló eredményre.

Amennyire ma meg tudjuk ítélni, spontán előzmények után vált Joyce a város egyik fő idegenforgalmi „nevezetességévé”. Ismeretes, hogy az 1922-ben Párizsban megjelent *Ulysses* számos országban tiltott olvasmány volt, a legtöbb helyen egyenesen pornográfiának minősítették. Európában a valláserkölcsi kérdésekben meglehetősen szigorú elveket valló Írország volt az utolsó helyek egyike, ahol a könyv megjelenhetett. A regény Leopold Bloom egyetlen napját (1904. jún. 16.), dublini „bolyongását” meséli el, s ez a nap vált aztán Joyce tisztelőinek körében az évente megünnepeelt Bloomsday alapjává. Ma már nemcsak a tisztelők szűk köre ünnepel, s az idegennek sem kell az irodalmi topográfia rejtelmeiben elmerülnie: Dublin utcáin egy ideje táblák jelzik a regény főhősének útját, a kocsmákat, ahol ivott, s az egyéb helyeket, ahol megfordult. Mivel a regény főhőiséhez Joyce egyik magyar ismerőse szolgáltatta a mintát (akivel Triestben állt kapcsolatban), s maga a könyv is világosan utal Bloom magyar eredetére, kísérlet történt arra, hogy a Bloomsdayt ne csak Dublinban, hanem Szombathelyen (Bloom feltételezett származási helye) is megünnepeeljék. Ez azonban, úgy hírlik, nem volt igazán sikeres. (A dátum alapján ezen nem csodálkozhatunk: Nagy Imre kivégzésének napja, amely szerencsétlen módon egybeesik Leopold Bloom bolyongásának napjával, Magyarországon eleve alkalmatlan az ilyen és hasonló rendezvényekre.)

A dublini példa több szempontból is figyelemre méltó. Joyce egyike a legkevésbé olvasott szerzőknek, leghíresebb műve, az *Ulysses* sem kivétel ez alól. Sőt! Sikerét sajátos módon éppen annak a közmegegyezésnek köszönhette, amely szerint az *Ulysses* olvashatatlan. (E sorok írója az 1974-es második magyar fordítás megjelenése után két évig nem talált senkit az ELTE BTK-n, aki végigolvasta volna.) Ez jól mutatja, hogy az irodalmi kultusz akár végletes módon el is szakadhat az írói életműtől. A név ismert-

sége, vagyis a szó szoros értelmében vett hírnév az, ami igazán számít, s nem az élet vagy az életmű, ill. az utóbbiak „hírértékű” vonatkozásai keltenek figyelmet; az *Ulysses* esetében pl. a tiltások, a megjelenés körülményei sokkal ismertebbek, mint maga a mű.

Az eset másik érdekessége, hogy egy ország fővárosának vált jelentős nevezetességévé szerző és főműve, ahol pedig egyéb látványosságokban sincs hiány.

Az irodalmi turizmust nyilván mindenütt meghatározzák a hagyományok és a helyi sajátosságok, néhány általános vonásukra azonban érdemes odafigyelni. Ezek közül a legfontosabb az, hogy a folyamatos látnivalók és programok mellett általában kialakulnak az ünneplésnek az év egy jól meghatározott napjához vagy szűkebb időszakához kapcsolódó, évenként ismétlődő rendezvényei. A házak, templomok, temetők, utca-sarkok, kocsmák, szerkesztőségek táblákkal jelölt helyei és a kapcsolódó szolgáltatások (múzeumok, emlékszobák, kiadványok, emléktárgyak stb.) a folyamatos érdeklődést szolgálják, míg az évenkénti nagyrendezvények látványosabb és mozgalmasabb jellegüknél fogva a résztvevők jóval nagyobb körét vonzzák.

NÓGRÁD LEHETŐSÉGEI

A korábbiakban említett alkotók közül Madách és Mikszáth alkalmas arra, hogy Nógrád irodalmi turizmusának fókuszába kerüljön. Nem csupán azért, mert a többieknél sokkal népszerűbbek, de azért is, mert életük és életművük több nógrádi helyszínhez is szorosan kapcsolódik. Madách esetében Alsósztrégova és Csesztve, Mikszáthnál Szklabonya és Horpács, s mindkettőjükénél Balassagyarmat azok a helyszínek, ahol már most is állandó kiállítások várják az érdeklődőket.

Első közelítésben azt mondhatjuk: nem több kiállításra, inkább több információra és a kapcsolódó szolgáltatások teljesebb körére lenne szükség a meglévő lehetőségek jobb kihasználásához.

Ezekre a településekre ugyanis egyáltalán nem könnyű eljutni. Tanúsíthatják ezt azok, akik 1998 őszén, egy kétnapos salgótarjáni Madách-konferencia alkalmából autóbusz-kiránduláson vettek részt. A busznak sikerült „észrevétlenül” elhaladnia Alsósztrégova mellett, egészen Nagykürtös határáig: az alsóbbrendű úton ugyanis nem jelezte tábla az Alsósztrégovára vezető bekötő utat. Az sem segíti elő az emlékhelyek felkeresését, ha nem lehet előre tudni a nyitva tartást, s esetleg zárva találja a múzeumot az érdeklődő.

Az érdeklődés felkeltése mellett lényeges, hogy az egyéb információk mennyire motiválják az úti célt kereső turistát, vagy esetleg azok hiánya visszatartja-e az érdeklődőt az eredeti tervtől. Étterem, benzinkút, szállás „mindenütt” van Magyarországon és Szlovákiában is, de amikor igazán éhes valaki, amikor valóban fogytán van a benzin, vagy sötétedni kezd, és nincs fedél a fejünk fölött, akkor vesszük észre, hogy ezeket a „mindenütt” jelenlévő dolgokat nem is olyan könnyű megtalálni.

Az irodalmi turizmus fejlesztéséhez ezek a területek is értelemszerűen hozzá tartoznának. Mint ahogyan azt is meg kellene oldani, hogy a megyei kiadványokon túl az említett alkotók főművei is folyamatosan kaphatók legyenek az emlékhelyeken. Aki ma a csesztvei vagy horpácsi múzeumba látogat, sok érdekes könyvet vásárolhat a helyszínen, csak éppen Madách vagy Mikszáth főműveit sokszor hiába keresi. Pedig ott lenne a helyük – a szlovákiai emlékhelyeken szlovák fordításban is! – a múzeumok kínálatában. Talán nem nagy, mégis biztos bevételt jelenthetnének a múzeumoknak, Balassi, Rimay, Ferenczy Teréz, Komjáthy verseivel, a *Fanni hagyományával* együtt. Már maga a kínálat is reklámértékű volna, hiszen minden magyarázatnál, múzeumi vezetésnél hitelesebben tanúsítaná Nógrád irodalmi hagyományait.

A nemzetközi gyakorlatnak megfelelően célszerű volna az irodalmi ünneplésnek a jelenleginél koncentráltabb, hatékonyabb formáit kialakítani. Pillanatnyilag a Magyar Dráma Napja (szeptember 21.) körüli hét látszik a legalkalmasabbnak olyan rendezvénysorozat megtartására, amely a résztvevők körét jelentősen bővíthetné.

INTERNET

Ma már nem lehet kérdéses, hogy mindazok az információk, amelyek Nógrád irodalmi turizmusának fejlesztését hatékonyan szolgálhatnák, elsősorban az interneten jelenhetnének meg. A kedvezőtlen tapasztalatok ugyan sokakat óvatosságra intenek mostanában, ám az internetet ért támadások, legalábbis ami a megjelent információk tartalmát, azok esetleges cenzúrázásának kérdését illetik, ha jobban belegondolunk, többségükben ugyanolyan megalapozatlanok, mintha valaki Gutenberget hibáztatná, mondván, hogy az ő technikája tette lehetővé Machiavelli vagy Sztálin írásainak kinyomtatását is. Abból sem szabad messzemenő következtetést levonnunk, hogy Magyarországon egyfajta káosz jellemző az internetes szolgáltatások túlnyomó többségére. Illetve annyi következtetés mégis csak levonható: szerkezetében és tartalmában is átgondolt, folyamatosan pontosított, lehetőleg naprakész információt kell szolgáltatni.

Nógrád irodalmi turizmusához a háttér-információkat az egyes alkotók életművei, életrajzai, az azokat kiegészítő képi információk jelenthetnék. Ezekhez kapcsolódva jelennének meg az emlékhelyek, azok megközelítési lehetőségei, nyitvatartási idők, kapcsolódó szolgáltatások stb. A lényeg itt nem az információ mennyisége, sokkal inkább a minősége és megbízhatósága. Látszólag egyszerű kérdésekről van szó, de a látszat ezúttal is csal, s ezt két példával érzékeltetném.

2001 nyarán egy alkalommal az Országos Széchényi Könyvtár technikai okok miatt zárva tartott, s erről azok, akik az előző napon ott tartózkodtak, értesültek. Az OSZK vezetősége látszólag komoly súlyt helyezett arra, hogy lehetőleg senki se menjen fölöslegesen a könyvtárba, hiszen a ruhatárostól a könyvtárosokig mindenki felhívta erre az érkezők figyelmét. Az interneten azonban nem jelent meg idejében a zárva tartás. Aki mondjuk Szegedről indult másnap reggel útnak, abban a reményben, hogy az OSZK-ban kutat-hat, azt bizonyára nem vigasztalta, amikor megtudta: ha nem interneten, hanem telefonon érdeklődik az előző napon, akkor megtudhatta volna, hogy fölösleges utaznia.

Az élet valójában mindenütt jóval bonyolultabb annál, mint amit a múzeumok szokásos „nyitva: hétfő kivételével naponta x órától y óráig” táblái mutatnak. Aki pl. 2001. augusztus 5-én vasárnap Csesztvén szeretett volna a múzeumba bejutni, az pórul járt. S hogy valóban voltak, akik szerettek volna bejutni, azt aznap délután Csesztvén tudtam meg én is. Augusztus 5-én történetesen falunap volt, ezért tartózkodott másutt a múzeum gondnoka is. Úgy gondolom, az ilyen és hasonló kedvezőtlen tapasztalatok, s végső soron a dezinformálás jelentős mértékben hátrál-tathatja nemcsak az irodalmi turizmust, de az egyéb területeken való előrelépést is. Akit szándékolatlanul ugyan, de mégiscsak megtévesz-tettek, félrevezettek, hiszen a bejáraton azt olvassa, hogy a múzeum nyitva van, valójában azonban még sincs nyitva, az nem fog a miérteken töprengeni, inkább lebeszéli ismerőseit arról, hogy fölöslegesen utaz-zanak.

A pontos információ átgondolt és fegyelmezett munkavégzést felté-telez. Vegyük észre, itt nem az a gond, hogy valahol falunapot (szüreti mulatságot, búcsút stb.) tartanak, nem is az, hogy ilyenkor egy intéz-mény (múzeum vagy étterem) zárva tart, hanem, hogy minderről nem lehet előre pontosan tájékozódni. A falunapnak (szüretnek, búcsúnak, húsvéti körmenetnek) előre tudható időpontja van, s ezt az információt lehetőleg mindenütt egyidejűleg tudatni kell: a múzeum bejáratán éppúgy, mint az interneten.

KAPCSOLÓDÁSI LEHETŐSÉGEK

Az irodalmi turizmus nem önmagában létező jelenség. Aki az irodalom iránt mélyebben érdeklődik, s ezzel összefüggésben kirándulásokat tesz meg, az általában nagyobb érdeklődést tanúsít egyéb látványosságok iránt is: a múzeumok, kiállítások, templomok, várromok, koncertek és színi előadások mellett vélhetően nagyobb valószínűséggel vonzza pl. a faluturizmus. Az információs rendszert tehát célszerű kiegészíteni ezekkel a lehetőségekkel, ugyanakkor bátran eltekinthetünk mondjuk a teniszezéstől, golfozástól, akvaparkoktól, s más, a turizmus eltérő formáihoz kapcsolódó szolgáltatásoktól.

Az internetes szolgáltatásnak van egy különleges előnye: gyors és egyszerű lehetőséget adhatunk a visszajelzésre, s e visszajelzések nyomán a rendszer korrekciója időről időre elvégezhető. Nem szükséges tehát minden részletében pontosan előre látnunk, hogy az irodalmi turizmus milyen egyéb érdeklődéshez, igényhez kapcsolódik: az esetleges hiányokat az érdeklődők úgyis jelezni fogják.

A „CÉLKÖZÖNSÉG”

Az eddigieket egy fontos kérdés megválaszolásával zárnám: kikre épülhetne Nógrád irodalmi turizmusa? Úgy gondolom, főképp értelmiségiek, s azon belül is elsősorban a pedagógusok jöhetnének szóba. Ennek megfelelően Nógrád irodalmi turizmusának lehetőségeit nem csak az interneten kellene reklámozni. Sőt, valójában az internet inkább az érdemi információk szolgáltatásának fóruma lehetne, s emellett célzott reklámra, elsősorban olyan szórólapoknak az iskolákba történő kiküldésére lenne szükség, amelyek az internetes információkra felhívnák a figyelmet. Az internet-használat egyik jellemző helyszíne ugyanis éppen az iskola.

Ha a mai tapasztalatokból indulunk ki, akkor azt mondhatjuk, hogy a tanárok nem feltétlenül családtagjaikkal vagy kollégáikkal keresik fel az irodalmi emlékhelyeket, bár természetesen az ilyen alkalmak sem ritkák. Igen gyakran a diákjaikat viszik el olyan kirándulásokra, amelyek során múzeumokat, köztük irodalmi emlékhelyeket keresnek fel. S ezt a tevékenységüket érdemben egyetlen szervezet vagy rendszer sem segíti, voltaképpen az internet sem, ill. nem elegendő mértékben.

Miközben állítólag tetemes mennyiségű információhoz jutunk nap mint nap, lehetetlenség nem észrevennünk azt, hogy aki nem egyszerűen „böngészni” szeretne, hanem konkrét kérdésekre választ kapni, az alig van jobb helyzetben, mint korábban. Az a tanár, aki a diákjainak mondjuk egy háromnapos kirándulást szervez, igen sok időt tölthet el az információk beszerzésével, s a legkevesbé sem érzi azt, hogy ehhez a modern technika túl nagy segítséget nyújtana. Pedig nyújthatna! Ma már elméletileg nincs szükség arra, hogy menetrendeket lapozgassunk, térképboltokban keresgéljünk, szállás és étkezési lehetőségek után nézzünk stb. Mindazt az információt, ami egy háromnapos jól sikerült nógrádi kiránduláshoz szükséges, elvileg percek alatt meg *lehetne* kapni az interneten. A gyakorlatban azonban nemcsak meglehetősen időigényes egy ilyen vállalkozás, de kétséges kimenetelű is. Még a különben példászerűnek mondható internetes MÁV menetrendnek is áldozataul eshet egy látszólag jól előkészített kirándulás. Sajnos a MÁV-nál is a „szájhangomány” az aktuális információk terjesztésének legfőbb módja, akárcsak az Országos Széchényi Könyvtárban: vagyis a Kossuth Rádióból ugyan megtudhatjuk, hogy az adott napon vágányfelújítások miatt néhány járat előbb indul a szokásosnál, esetleg buszok szállítják az utasokat, de az internetes menetrendben ennek nyoma sincsen, aki tehát az internetre hagyatkozik, az lekésheti a vonatot.

A pedagógusok bizonyára szívesen fogadnának egy olyan internetes szolgáltatást, amely a kirándulások során felmerülő kérdések struktúráját és komplexitását legalább igyekszik megközelíteni, s ha Nógrád az a hely, ahol ilyen információs szolgáltatás létezik, akkor nyilván előnyben fogják részesíteni a nógrádi úti célokat. Egyáltalán nem biztos persze, hogy legközelebb is azt választják, vagy hogy másoknak Nógrádot ajánlják. Ez már azon is múlik, hogy milyen tapasztalatokat szereznek. Valóban nyitva van-e a múzeum, amelynek nyitva kellene lennie, vagy a gondnoknak más elfoglaltsága lévén, zárva tart? Fogad-e az étterem, amelynek állítólag szintén nyitva kellene lennie, vagy esküvői rendezvényre való hivatkozással eltanácsolja a jövevényt? Lehet-e az úton közlekedni, amely a térképen szerepel, vagy éppen futó- vagy kerékpárverseny van, s ezért lezárták a forgalmat? Az ilyen és hasonló lehetőségekre, veszélyekre csupán a figyelmet lehet (sőt: szükséges!) felhívni az interneten; a választ az érintetteknek, a múzeum gondnokának, az étterem vezetőjének, az Útinformnak kell megadniuk: az ő felelősségüket nyilván nem lehet, de nem is szükséges átvállalni.

NÓGRÁDTÓL NÓGRÁDIG

Nógrád irodalmi hagyományai egy államhatár mindkét oldalának településeihez köthetők, ennek megfelelően az irodalmi turizmus esetében is célszerű eltekintenünk ettől a remélhetőleg rövidesen formálissá váló sajátosságtól. Még akkor is ebből kell kiindulnunk, ha esetleg egy rövid intermezzo a határ „fokozódásához” vezetne: ennek reális a lehetősége, ha figyelembe vesszük, hogy nem feltétlenül azonos napon lesz mindkét ország az Európai Közösség tagja, márpedig ha nem egyidejű a felvételünk, akkor éppen a határ tekintetében lehangoló kötelezettségekkel kell szembenéznie az Európai Közösségbe elsőként felvett félnek. Úgy gondolom azonban, hogy ez sem változtathatja meg alapvetően azt a koncepciót, amely szerint Nógrád irodalmi hagyományait csakis a történelmi Nógrád megyében lehet ápolni, s ennek megfelelően Nógrád irodalmi turizmusa szükségképpen a történelmi Nógrád megyére vonatkoztatandó. Magyarán szólva információcserére, sőt lehetőség szerint együttműködésre lenne szükség a két ország között. Ezt az a felismerés alapozhatná meg, hogy mind északon, mind délen hasonlóak az adottságok: különleges, a tehető külföldieket vonzó látványosságokban vagy programokban egyik térség sem bővelkedik, ugyanakkor az irodalmi turizmushoz kapcsolódó igények kielégítésére mindkét térség alkalmas.